

ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АҲҲЛ ХОЖАЛЫҒЫ МИНИСТРЛИГИ

**ҚАРАҚАЛПАҚСТАН АҲҲЛ ХОЖАЛЫҒЫ ХӘМ
АҒРОТЕХНОЛОГИЯЛАР ИНСТИТУТЫ**

**«АРАЛ БОЙЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ШӘРАЯТТА ИНТЕНСИВ
АҒРОТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ РАҲАЖЛАНДЫРЫҮ КЕЛЕШЕГИ»
АТАМАСЫНДА РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ИЛИМИЙ-ТЕХНИКАЛЫҚ
КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРЫ ТОПЛАМЫ**

Ана тилимиздин байлыгын корсетүүдө паякирди анык, тынык жеткери бериуде этикет сөзлөрдүн хызмети айрыкша. Негизинен алганда этикет сөзлөр лингвистиканын арнаулы тарауларынын бири сөйлөү маданияты менен тыгыз байланыска. Сөйлөү этикетин адеп-ихрамдылык этикетинин бир кориниши деп те бахалауга болады.

Этикет түсиниги философиялык, этикалык хэм педагогикалык утумды да аңлатады. Этикет сөзлөр болса адамлар арасында белгили бир тәртипке түскөн, ис-хәрекеттин жыйнагы болып есапланады. Хәр бир инсан жәмийет арасында болганлыктан, ондагы хәр кыйлы социалдык орталык, түрлүше жәмийеттик катнастар менен байланыстар, өз-ара катнас жасап, сол орталыктын этикет нормаларына байланысты, оларды сөзсиз мойындап хэм орынлап барады. Минне, усындай ис-хәрекеттердин тил аркалы эмелге асатугын тәрби «исрбалылык» жагы улуума тил илиминде сөз этикети деген термин менен аталады. Сөз этикети маселеси хаккында рус тил билиминде Н.И. Формановская былай дейди: «Хәр кандай жәмийетте этикет маселеси барха минез-кулк темасы менен, рухсат стилген ямаса қадаган етилген адеп-ихрамдык нормаларына байланышына. Демек этикет хэм этика бир-бирине байланыска».

«Этика» сөзи тийкарынан француз тилиндеги «этикетте» - лрмал, «этикетка» - бул минез-кулк қағыйдаларынын (адамдагы ишки кырам-катнастын жүзеге шыгыуы, этираптагыларга карым-катнасы, сәлемдесуу, аманласуу, карым-катнас формасы, жәмийетдик орынлардагы минез-кулк, касийети, кийими хэм т.б.) деген утымларды билдиреди.

Этикет тек гана лингвистикалык характерге ийе болып калмыстан философия, педагогика хэм т.б. илимлер менен де байланыска.

Этикет - адеп-ихрамдык маданиятынн жаркын коринишлеринен бири. Педагогикалык мазмундагы адабиятларда этикет сөзи хаккында: «Этикет - инсанлардын өз-ара мүнәсибетлери коринишин тәртипке салатугын, хурмет-итибардын майда-шүйде түрөплерин де итибарга алган халда ислеп шыгылган хәркет қағыйдаларынын жыйындысы болып есапланады».

АНА ТИЛИМİZДИН ТЫС САБАКЛАРДА ӨЛШЕМ БИРЛИКЛЕРДИ ҮЙРЕТИҮҮ МЫСАЛЛАРЫ

Пахратдинова Т.

Туркменстан Республикасынын Ата-бабаларымыздын салт-санаасын, турмуш-салтымызды өлшем бирликлерсиз көз алдымызга келтириуимиз кыйын. Мектеп окуу программасында өлшеу бирликлерин (өлшем бирликлерин) үйретиу даслап баслауыш класслардан басланады. Бунда 1- класста окуучулар тапкысыздык бирлиги өлшем бирлик бул- масса бирлиги «килограмм» болып табылат. 1 кг лы масса хаккындагы ойында (ядында) саулелендириуди балалар тек өзлеринин эмелий жумыслары аркалы түсиник алыулары керек. Балалар массалары 1 кг га тен болган предметтерди колларында услап көриу керек жоне бул предметтерди ауыр ямаса жеңил предметлер менен салыстыруу керек болады. Салыстыруулар тийкарында гана балалар 1 кг лы масса хаккында реал сезимге ийе болады.

Биринши сабақтың өзінде балаларды пәллели (рычаглы) тәрезиде хәр түрлы предметлерди (пакетке салынған 1 кг, 2 кг, 3 кг кумшекер, дуз, ун хәм тағы баска затларды) 1 кг лы таслар наборынан пайдаланып өлшеу менен таныстыруу жақсы нәтийже береди. Хәр бир заттың салмағын өлшеу процессинде балалардың өзлери қатнасуы зәрүр. Әлбетте, бунда оқытушы алдын ала тәрезиде өлшеу қағыйдаларын таныстырып өтиу керек. Өлшеу нәтийжелери тахтаға хәм дәптерлерге жазылады.

Нәубеттеги сабақта балалар көлем өлшем бирлиги - литр менен танысады. Бунда литрдин хәр түрли үлгилери болыуы керек, яғний бир литрли банка, крушка, соның менен бирге, ыдыслардың болыуы жүдә зәрүрли әхмийетке ийе.

Оқытушыға арналған методикалык қолланбада «сабақты сәубетлескиуден баслау» усыныс етиледи, бул сәубетте «балалардан алдын ким олардан суу яки сүт» сатып алғанын, онда сатушы оларды қандай ыдыс пенен өлшеп биргенлиги сoralады. Соннан кейин литрди көрсетиу хәм литр жәрдеминде хәр қийлы ыдыслардың көлемин өлшеу усыныс етиледи. Әмелий жумысларды хәр қийлы формада өткериу мүмкин. Солардың базы-бирин келтиремиз:

1) «Магазин» ойыны: оқытушылардан бири «сатушы» етип сайланады. Шелеклерге суу куйылған. Баска оқытушылар қолларына хәр қийлы ыдысларды алып, қарыйдарлар ролин атқарады. Қарыйдарлардың сорауына бола сатушы оларға 1 литр, 2 литр, 3 литрден «сүт» ти дурыс куйып берип атырғанлығын бақлап отырады.

Банкаға, кастрюльге (баска ыдыска) қаша суу сыйыуын өлшеу усыныс етиледи. Бунда алдын оқытушылардан қандайда бир ыдыска неше литр суйықлық сыйыуы хаққында қандай пикирде екенлигин сорау керек. Олар өзлери ойлаған санды жазып қойыуы, өлшеулерден кейин өзлеринин қаншалелик дурыс ойлағанлықларын тексерип көреди.

3) Бир шелекке 5 л екнши шелекке 3 л суу куйын. Шелеклердеги суу тең болыуы ушын не қылу керек? (1 л сууды биринши шелектен екншисине куйу, биринши шелектен 2 л сууды төгиб жиберу мүмкин, екнши шелекке тағы 2 л суу куйылу мүмкин). Оқытушы булардан базы-бир шынығыуларды таңлап алыуы өз максетлеринен пайдаланыуы мүмкин, бирак өлшеуде әмелий көрип тақирарлауы хәм көлемлерин шамалан анықлаулары зәрүрли болып табылады.

Екнши класста оқытушылар жаңа масса бирлиги — грамм менен танысады. Бунда сабақ методикасы килограмм менен танысу сыяқлы болып өтеди. Мысалы, грамм хаққында конкрет ойында (ядынан) көз алдына келтирип балалар қолы менен массасы 1 г болған тасты услап және оның салмағын баска предметлердин салмақлары менен салыстырулары керек. Класска дәрихана тәрезисин алып келип, балаларға бул тәрезиде дәрилер өлшеуин түсиндириу керек. Дәрилерди өлшеу ушын 1 г, 2 г, 5 г, 10 г, 20 г, 50 г, 100 г, 500 г лы майда өлшеу таслары кереклигин айтады хәм көрсетеди. Соннан кейин өлшеуге тийисли әмелий шынығыулар өткизилиу керек: Мысалы, 200 г кумшекер, 500 г ун өлшеу керек х.т.б... Бул процессте оқытушыларды сауда тәрезиси менен таныстыруу усыныс етиледи. Сол максетте жақын орындағы ауқат дүканына

сия шөлкөмлөстүрүү хэм балаларды бундай тәрзилердин дүзилгисин хам
лиу принципи менен таныстыруу керек. өзлери қатнасуўлары тәрүүш
табылады.

Пайдаланылған әдебиетлар:

Жумаев М.Е., /Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi haqida
um. (ЖОО ушын оқыу колланба)/. Ташкент.-Ўқитувчи 2004 йил.

Таджиева З.Г., Абдуллаева В.С., Жумаев М.Э., Сидельников Р.Н.,
ова А. В. /Методика преподавания математики./ - Ташкент: Турон-Навбахор,
ш., 336 ст.

1-13

EFFECTIVE WAYS OF CREATING READING LESSONS

Sarsenbaeva I. U.

Teaching reading is very important, because it helps to develop others skills
g and writing. This theme is very relevant, because sometimes in school
s don't develop this skill right way, and spare a little time for it. Reading is one
main skills that a pupil must acquire in the process of mastering a foreign
ge in school. The syllabus for foreign languages lists reading as one of the
language activities to be developed. It runs: "To read, without a dictionary,
ntaining familiar grammar material and no more than 4-6 unfamiliar words
words of the text the meaning of which, as a rule, should be clear from the
or familiar word-building elements (in the eight-year school). Pupils are to
ith the help of a dictionary, easy texts containing familiar grammar material
8 unfamiliar words per 100 words of the text (in the ten year school)."
re reading is one of the practical aims of teaching a foreign language in

reading is of great educational importance, as reading is a means "of
nication, people get information they need from books, journals, magazines,
pers, etc. Through reading in a foreign language the pupil enriches his
lge, of the world around him. He gets acquainted with the countries where the
anguage is spoken.

reading is not only an aim in itself; it is also a means of learning a foreign
e. When reading a text the pupil reviews sounds and letters, vocabulary and
r, memorizes the spelling of words, the meaning of words and word
ations, he also reviews grammar and, in this way, he perfects his command of
et language. The more the pupil reads, the better his retention of the linguistic
l is. If the teacher instructs his pupils in good reading and they can read with
it fluency and complete comprehension he helps them to acquire speaking and
skills as well. Reading is, therefore, both an end to be attained and a means to
that end.

here are two ways of reading: aloud or orally, and silently. People usually start
to read orally. In teaching a foreign language in school both ways should be
ed. Pupils assimilate the graphic system of the target language as a means

30	Qutbaev B.U., Allaniyazov O.U. Qoraqalpog'iston respublikasida chet davlatlardan olib kelingan naslli qoramollarning issiq iqlim sharoitiga moslasish faktorlari	338
31	Qalbaeva N., Abdurimova G. Takirariy qurt bag'wdin ahmiyeti ham omi o'zine tan agrotekhnika qag'yadalarin uyreniw	340
6-sekiya. AWIL XOJALIGINDA SANLI EKONOMIKANIN ORNI, AGROBIZNES QURAMINDAGI MASHQALALARDIN ILIMY TIYKARLARI		
1	Allambergenov J. Suv xo'jaligi ta'mirlashi ishlab chiqarish boshqarmalarida bozor munosobatlarini qo'llash	342
2	Bekbauliev T., Sitmuratov Sh. Mamlektimiz ekonomikasinda awil xojaligimn omi	344
3	Dosmuratova Sh.K., Menglikulov B.Y. Hovuz baliqchiligi xo'jaliklarida biznes-reja tuzishning zarurligi, tarkibi va ahamiyati	346
4	Jaksimova Z.R., Abishov M.S. Qishloq xo'jaligini isloh qilishning nazariy asoslari	349
5	Ibragimov R., Abishov M. Qishloq xo'jaligi sub'ektlarida swot tahlilni qollashning nazariy jihatlar	351
7	Мамбетназаров Б.Б. Қишлоқ хўжалиги тадбиркорлигининг хусусиятлари ва ривожлантириш истикболлари	353
8	Мынбаева А. У. Развитие агробизнеса и проблемы на сегодняшний день	355
9	Tursinov A.J. Awil xojaligini ekomonikaliq rawajlanirwinda klaster sistemasini ahmiyeti	357
10	SHamshetov A.S. Respublikamizda agrolizing operasiyalarin amelge asirw tajiriybesi	360
11	Якунов К.К. Дийкан хожалыкларын агробизнестин киши формалары сыпатында раўажландырыў	362
7-sekiya. GUMANITAR HAM ANIQ PANLER, SHET TILLERI HAM XABAR TEXNOLOGIYALARDAGI JANA LIQLAR		
1	Беглербеков Р.Ж., Султанова Х.Б. Машинали укитишда таснифлаш масаласи ва унинг алгоритмлари тахлили.	364
2	Бекимбетов Б.М. Отм битирувчилари бандлигини таъминлашда таълим сифати курсаткичлари.	367
3	Бердимуратов М.Е. Ёшларга таълим-тарбия бериш ва касб таълимнинг замонавий киёфаси. олий таълим муассасаларида таълим марказлари ва коворкинг офислари фаолияти	370
4	Куинназарова Ш.М. Халық ертсклери тилиндеги рус тили хэм баскыда тилиндеп озлестирилген сөзлер.	374
5	Куинназарова Ш.М. Сөйлеу мәдениатында этикет сөзлердин әҳмиyeti	376
6	Джаратдинова Т. Класстан тыс сабақларда өлшем бирликлерди үйретиў методлары	377
7	Sarsenbayev I.U. Effective ways of creating reading.	379